

האופנוען

מאת: מרים אהרוני

נכתב על יסוד עיתונות בת התקופה, סיפורי זכרונות בהזדמנויות שונות והשלמות מן הדמיון

א. מעצר

בבוקר יום ראשון, 19 באפריל 1937, בעיצומה של תקופת "המאורעות" (בשנים תרצ"ו-תרצ"ט), הידועה גם בשם "המרד הערבי הגדול", נעצר בחיפה חבר קבוצת השרון **זאב עברי** על ידי המשטרה הבריטית. לקבוצת השרון נודע הדבר מפי החבר **יצחק אויירא** שנסע עימו לחיפה והיה עד למעצר. אמות הסיפים בקבוצה רעדו. כאשר התפרסמה הידיעה על מעצרו של זאב בעיתון "דבר" למחרת, הזדעזעו אנשי העמק כולו, ולא רק הם.

חשד על בלימה

זאב עברי, חבר קבוצת השרון (בנוש נהלל), נאסר ביום א' בנסעו על אופנוע מביתו לחיפה. סיבת המאסר — חשד שחושדת המשטרה שמא הוא בעל האופנוע, שממנו נזרקה לפני כמה שברי עות פצצה על בית הקפה ביעזור. לדברי העדים הערבים, היה האופנוע, שעליו נסע זורק הפצצה, מחוסר "אכזוסט" (צינור להפקת האדים), וגם האופנוע של הנעצר מחוסר "אכזוסט". הנעצר הועבר לחקירה ליפו.

ב. פצצה ביאזור

ב-22 במרץ 1937 נזרקה פצצה לעבר בית קפה ביאזור. שלושה מיושבי בית הקפה נפצעו קל (ארבעה, אם סופרים גם אחד שנשרט קלות בפניו). חקירת הפיגוע העלתה כי הפצצה נזרקה על ידי רוכב אופנוע.

בעיתון "דבר" דווח למחרת על סיקור האירוע בעיתונות הערבית:

בראש גיליונו היום ובאותיות קידוש לבנה לרוחב עמוד א' מודיע "פלשתיין" ללא כל היסוס כי שני יהודים שרכבו על אופנוע זרקו פצצה על יושבי בית קפה בכפר יאזור שפצעה ארבעה. העיתון מספר, כי ב-8 בערב, בשעה שיסבו עשרות אנשים בבית הקפה ביאזור על כביש יפו-ירושלים (מפני מזג האוויר הלח ישבו כולם בפנים, מלבד ארבעה) עבר אופנוע ששני יהודים היו רכובים עליו [...] האופנוע האיט את מהלכו. היושב מאחור עמד על רגליו וזרק על ארבעת היושבים פצצה. לאחר מזה החישו הנוסעים את נסיעתם במלוא הקיטור ופנו לעבר תל-אביב [...] "פלשתיין" מודיע שההתרגשות היתה גדולה וקשה היה למשטרה לפזר את המתקהלים. (דבר, 23.3.1937)

יאזור (היום אזור) היתה לפני קום המדינה עיירה ערבית ממזרח ליפו. הכביש הראשי מתל-אביב-יפו לירושלים חצה את העיירה. בשולי הכביש היו מספר בתי קפה, שמהם ומקרבתם הותקפו תכופות כלי רכב של יהודים. הפיגוע הנזכר, שפגוע אל ערבים מצד יהודים, זכה לתשומת-לב וסיקור תקשורתי נרחב (בחודשים הבאים הסלימו הפעולות של יהודים, רובם אנשי אצ"ל, נגד אזרחים ערבים).

בראש צוות החקירה של הפיגוע ביאזור עמדו שני קצינים מוערכים במשטרת יפו המנדטורית: שלמה שיף ונחום גולדמן. העובדה ששני קציני המשטרה היו יהודים היתה למורת רוחם של הערבים, שדרשו להעביר את החקירה ל"גורמים אובייקטיביים". המשטרה לא נענתה לדרישה. צוות החקירה גבה עדויות מכל האנשים שנכחו במקום הפיגוע. כולם סיפרו ששמו לב לאופנוע בכביש בגלל שהשמיע רעש חזק. בהמשך נמצא בצד הכביש צינור המפלט (אגוז) שניתק מן האופנוע.

ג. האופנוע של זאב

האופנוע של זאב הגיע איתו באונייה בשובו מאמריקה (בהזדמנות אחרת יסופר על נסיבות נסיעתו של זאב לאמריקה בשנת 1930, שלא בברכת הקבוצה בלשון המעטה). היה זה אופנוע מתוצרת Sunbeam – פירמת ייצור האופנועים הבריטית המפורסמת. האופנוע היה לחלק אינטגרלי של זאב, "איבר מגופו", כמאמר אחד החברים, וסייע לו במילוי תפקידיו המגוונים בקבוצת השרון, שכללו גם משימות לא שגרתיות.

לימים סיפר זאב על האופנוע ונסיבות המעצר:

האופנוע שלי היה גבוה ואני קטן קומה, קטנטן. בקושי רב הגעתי עם הרגליים לדוושות, אבל איכשהו השתלטתי עליו. נסעתי איתו להביא עופות לנהלל ודואר מנהלל, נסעתי איתו לטבריה להביא חלק שחסר במכונה ומכשיר מקולקל לתיקון בחיפה – בזכות האופנוע הייתי חצרן יותר טוב. פעם ביקר אצלנו שקולניק [לוי אשכול, מ.א.]. כשנגמר הביקור, ביקש ממני שקולניק להביא אותו דחוף לחיפה – בגלל הדחיפות לא היה לו זמן לחכות לאוטובוס. לרגע היססתי, אבל אז אמרתי לעצמי: עם חבילת חציר כבר הגעת בשלום לחיפה? נו, תגיע בשלום גם עם שקולניק...

עברו כמה שנים, והאופנוע שלי התחיל לגלות סימני הזדקנות – פה מתקלקל, פה מזויף, חורק... באחת הנסיעות איבדתי את האגוז. האופנוע נסע כרגיל, אבל השמיע רעש חזק – "מעיר מתים", כמו שאמר אחד החברים. זמן לא רב אחר כך, כשבועיים אחרי פסח,

נשלחתי עם יצחק אווירא, האיש הטכני של הפלחה, להביא לחיפה חלק של מכשיר החציר שהתקלקל. היה צריך לתקן אותו בו-ביום כדי שלא להשבית את קציר החציר יותר מיום אחד. במבואות חיפה עצר אותנו שוטר. הוא לקח את הרשיונות, קרא את כל האותיות, חיבר אותן לאט לאט, ואז הצביע על האין-אגוז של האופנוע וכלי מילים שאל: "מה זה?"... אמרתי לו: "אתה צודק, איבדתי את האגוז, אתה הווי מסתובב הרבה על הכבישים, אולי מצאת אותו במקרה?"

בינתיים נסע אווירא באוטובוס לתוך העיר עם החלק המקולקל של המכונה. הוא ראה שהעניין מתארך, והרי צריך לתקן את החלק החשוב הזה עוד היום וגם לחזור איתו הביתה, אין זמן להתעכב.

השוטר לקח אותי ואת האופנוע שלי לתחנת המשטרה של חיפה. נכנסנו למסדרון. הדלקתי לי סיגריה. השוטר גער בי בתוקף: "זורק את הסיגריה ושב מייד!" אמרתי: "מה אתה צועק, אני לא רגיל לזה, אצלי בבית רק אני צועק"... בכל זאת כיביתי את הסיגריה. אחרי רבע שעה הגיע קצין וקרא לי כתב אישום מהדף שבידו: "לפני ארבעה שבועות עברת עם האופנוע שלך ביאזור וזרקת פצצה על בית קפה, אתה נאשם בפציעת ארבעה ערבים וחבלה חמורה". אמרתי בתדהמה: "מה אתה מדבר? לא הייתי ביאזור כבר כמה שנים! לפני ארבעה שבועות עבדתי כמו חמור לקראת פסח בקבוצת השרון, אתה יודע מה זה עבודה של חצרן בקבוצה לפני פסח? ומלבד זה, נולד לי תינוק, בן בכור, לפני ארבעה שבועות הוא היה רק בן חודש – מה היה לי לחפש ביאזור?"... הקצין לא הקשיב, אפילו לא אמר לי מזל טוב על הולדת עמוס שלי. לא עזר לי כלום, הוכנסתי לחדר המעצר.

ד. החקירה

הסיפור של זאב נמשך :

ישבתי לבדי, הזמן עבר לאט. מבעד לדלת הסגורה שמעתי את הרעש המופך של האופנוע שלי – השוטרים עשו עליו סיבובים. אחרי כמה שעות הופיע אצלי העו"ד בר-רב-האי. אחר-כך נודע לי שאוירא חזר הביתה, סיפר שנעצרתי וצבי בן-שחר מיהר לבקש מחברו, העו"ד המנוסה, לבדוק את העניין. הפגישה שלנו, בנוכחות קצין משטרה, היתה קצרה, אבל הספקתי להגיד לו שאני דואג מפני שהבית שלי מוזנח, ואני מבקש מהחברים שיטאטאו אותו מהר, כי יהיה לי ממש לא נעים אם המשטרה תגיע ותמצא אותו במצב הזה. הקצין חשב עלי מה שחשב, אבל בר-רב-האי הבין מה שאמרתי: הייתי אז מחסנאי הנשק של קבוצת השרון. מתחת למיטה שלי היו רימונים, והיה רובה מתחת למזרון וכמה אקדחים במגירה עם דופן כפולה בשולחן. הוא התקשר לצבי ותוך רבע שעה עבר הבית שלי ניקוי יסודי.

אחר הצהריים הגיע שוטר ערבי מזויין באקדח ולקח אותי ואת האופנוע לתחנת הרכבת. עלינו לרכבת בחיפה וירדנו ביפו. על מדרגות משטרת יפו פגשה אותנו ברכה חבס, כתבת השטח המצוינת של "דבר", שסיקרה בהרחבה את אירועי המאורעות. חבס אמרה: "מה קרה? ספר, ספר..." רציתי לענות, אבל לא הספקתי. הובאתי לחקירה אצל הקצין גולדמן. הוא אמר לי: לפני הכל, אני מזהיר אותך לא לצאת בשום אופן לטיול בחצר, זה עלול להיות להיגמר לא טוב. אחר כך חקר אותי ביסודיות ובין היתר שאל: אולי נתת את האופנוע שלך למישהו אחר לפני חודש? ענית בהתרגשות: לא! האופנוע שלי הוא חלק מהגוף שלי, אני לא נותן אותו לאף אחד, כמו שאני לא נותן לאף אחד יד או רגל או את אוזן ימין או שמאל!

בבוקר המחרת התפרסמה בבוקר "דבר" הידיעה הבאה :

הנעצר על בלימה

זאב עברי, חבר קבוצת השרון (גוש נהלל), שהודענו עליו בתוספת הערב המצורפת, הובא אמש לבית הסוהר ביפו. ההשד על האופנוע שלו נפל מתוך כך: בלימה שבו נזרקה הפצצה בבית הקפה ביאזור ליד יפו הגיעה המשטרה ומצאה חלק מאופנוע – את ה"אכזוסט" – מונח על הכביש. מיד התקשרו טלפונית עם כל תחנות המשטרה בארץ וביקשו לעצור כל אופנוע שיהחלק הזה חסר לו. בשבוע שעבר נאסר צעיר אחד בירושלים בגלל האופנוע שלו, אבל שוהרד מחוסר הוכחות. שמענו, כי למשטרה אין אנשים שיוכלו לזהות את הנאשם.

יום ד', י" באייר תרצ"ז, 21.4.1937

זאב המשיך :

למחרת לקחו אותי שוב לחקירה, בחנו את הנסיעה שלי על האופנוע עם כובע ובלי כובע, כפוף וזקוף, בנסיעה ישר ובנסיעה בסיבובים. בעיצומה של החקירה יצא החוצה הקצין גולדמן ובידו מעטפה. הוא הוציא ממנה אגוז של אופנוע – זה שנמצא בזירת הפיגוע – ונתן אותו לשוטר החוקר. ההוא התכופף, ניסה להתאים אותו לאופנוע שלי, ניסה וניסה ולבסוף אמר: מצטער מאוד, לא מתאים, זה אגוז שמורכב על האופנוע מצד שמאל ובאופנוע הזה חסר אגוז מצד ימין. שחררו אותי, וברוך השרוני בא בטנדר לקחת אותי ואת האופנוע שלי הביתה.

הידיעה על שחרורו של זאב התפרסמה בו ביום בתוספת הערב של העיתון. אוהביו ומכיריו של זאב נשמו לרווחה, ועימם – יש להניח – היישוב כולו:

עורבא פרח

זאב עברי מקבוצת השרון ליד נהלל, שוחרר הבוקר בערכות של 40 לא"י עד החקירה. הוא הובא אתמול ברכבת מחיפה ליפו. נצטוו לשבת על האופנוע שלו ושומר בריטי שראה מרחוק את האופנוע שברח מיעזור עמד על ידו ובהן את תנועותיו ותנועות האופנוע. השומר הבריטי בחן עוד פעם את החלק של האופנוע שנמצא ליד יעזור. ומצא שהחלק שייך לצד שמאלו של אופנוע, ואילו אצל עברי חסר החלק מצד ימין. השומר הבריטי בקש את סליחתו של עברי ושלחו.

עתון פועלי ארץ ישראל

תוספת ערב

המחיר: 100 מיל, ימי חמישי: 100 מיל, ימי שבת: 100 מיל

זאב התקבל בבית בשמחה, עשו לכבודו מסיבה עליזה שבה סיפר את כל קורותיו, ואף הוסיף עליהן עוד כהנה וכהנה. עם השנים המשיך זאב לתחזק את סיפור המעשה. בעיקר אהב לספר אותו לשומעים שיודעים להעריך סיפור טוב גם כאשר ה"עובדות" מוגזמות או אפילו מופרכות. חומרת העבירה שעליה נעצר תפחה עם הזמן, עד שהיתה לרצח מתוכנן של שבעה אזרחים ערבים חפים מפשע, בהם שתי נשים. מספר ימי המעצר-מאסר הגיע אף הוא לשבעה, והסיכון בהם גדל – רק הודות לתושייתו יוצאת הדופן נחלץ זאב בשלום מחורשי רעתו שהחזיקו בסתר הגילביה שבריה וחבל חניקה. באחד הציזבטים נוסף לעלילה אפילו ניסיון בריחה נועז מבית הסוהר. הפרטים החדשים הוסיפו לסיפור את הארומה של עלילות ערב והמתח של סיפורי ריגול טובים. "אתם קוסם!", אמרו ילדי הקבוצה בהערצה.

הקוסם זאב עברי, פורים תשל"ב (1972)
שולף ביצים מהפה ושפנים מן הכובע

מרים אהרוני
ר"ח שבט תש"ף (ינואר 2020)